

Lubor Smejtek, Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy 1-3
Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Praha 2007

Posudek disertační práce (Ph.D.)

**předložené k obhájení na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v Praze
v roce 2011, v oboru Historické vědy – pravěká a středověká archeologie**

Obsáhlá tištěná disertační práce Lubora Smejtky je souborným zpracováním a vědeckým zhodnocením rozsáhlého záchranného terénního archeologického výzkumu (1469 objektů, 1470 kůlových jam), provedeného společností Archaia na ploše více než 10 ha na lokalitě Kněževs, okr. Praha-západ, v roce 1998. Těžiště osídlení na této polykulturní lokalitě spočívalo v době bronzové a té se také týká Smejtkova práce. Sestává ze tří částí: Klíčový je první textový svazek, který obsahuje 409 stran včetně doprovodných vyobrazení v textu (str. 7-315), 6 stran údajů o radiokarbonových datech (str. 317-323) a 4 přílohy: katalog zkoumaných objektů (str. 325-369), přehledné tabulkové údaje o jejich chronologii (str. 370-377), přehledné tabulkové údaje o prostorové orientaci objektů na plánech (str. 378-395) a soupis použitých pramenů a literatury (str. 397-409); připojeno je navíc několik barevných obrazových tabulek. Práci velmi prospívá fundamentace jednotlivých hodnotících partií následným podrobným katalogem pramenů k té které partii. Druhý svazek prezentuje na 434 tabulích grafickou dokumentaci archeologických pramenů, zpracovaných v disertaci, jednak mobiliáře (především keramických nádob a jejich fragmentů, ale i dalších keramických předmětů, kamenných, kostěných a kovových artefaktů – tab. 1-338), jednak vlastních terénních objektů (tab. 339-434). Třetí svazek tvoří 10 podrobných plánů terénní polohopisné dokumentace zkoumaného osídlení v Kněževsi. Veškerá grafická dokumentace je provedena s nejvyšší možnou precizností a nese pečeť profesionální úrovně.

Již z nadřčeného přehledu je patrné, že jde o rozsahem mimořádnou disertaci. O vědecké kvalitě vlastní textové části pojednám v následujících pasážích.

Po běžných úvodních kapitolkách (poloha lokality a přírodní prostředí, dějiny bádání a metodické a hospodářské informace) přistupuje autor k archeologicko-historické analýze osídlení lokality v hlavních úsecích doby bronzové v rozpětí R BA-HB. Ze starší doby bronzové stojí v popředí zjištění nevelké osady (16 zahloubených objektů) a pohřebiště (24 hrobů) lidu staršího období únětické kultury. Osada asi nebyla prozkoumána v úplnosti, jsou tu i jisté problémy se současností hrobů, ale i tak ji asi autor uvádí oprávněně do souvislosti se „skupinovými pohřebišti“ ÚK. Značnou pozornost věnuje Smejtek relativní chronologii tohoto starobronzového komplexu, snaží se k tomu dosud známá radiokarbonová data a pokouší se svoji lokalitu časově zařadit do systémů V. Mouchy, I. Pleinerové a zejména M. Bartelheima. Hlavní skupinu hrobů datuje do 1.-2. stupně Bartelheimova systému, proti čemuž nelze mít námitky. Poněkud překvapuje, že autor nevzal v úvahu poslední velkou monografii V. Mouchy „Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen“ (Praha 2005), v níž autor dost podstatně pozměnil relativní i absolutní chronologii ÚK; k tomuto počínu můžeme mít samozřejmě různé stanovisko, nelze jej však přejít mlčením (práce není uvedena ani v seznamu použité literatury).

Osídlení lokality ve střední době bronzové (R BB-C) je doloženo několika sídlištními objekty s „mohylovou“ keramikou. Autor připojil ke svému hodnocení i starší památky „mohylové“ kultury (jáma s kostrou a kamenným závalem, sekeromlat s kotoučovitým týlem) a zaměřil se na doklady jihovýchodních vlivů, dokumentovatelných na keramice.

Pojednání o osídlení lokality v mladší a pozdní době bronzové lidem knovízské a štítarské kultury zahajuje autor obšírnou charakteristikou a výkladem funkcí sídlištních objektů. Ukazuje na velkou tvarovou i funkční rozmanitost zahloubených jam a pozastavuje

se nad nedostatkem věrohodných dokladů nadzemních (obytných) staveb. V severozápadní části odkryté plochy v Kněževsi se nacházela převážná většina ze 1470 kůlových jam, což vede k logickému závěru, že v jejich rozmístění se skrývají půdorysy nadzemních kůlových staveb; Smejtek však kriticky upozorňuje na problém datace, a tedy i možné nesoučasnosti, kůlových jam, a z toho plynoucí pouze hypotetické či fiktivní rekonstrukce půdorysů. Šťastnou okolností je tu půdorys dlouhé (18 x 6-6,5 m) kůlové nadzemní stavby s apsidovým závěrem, orientované v podélné ose Z-V, u níž se apriori vnucuje představa kultovní stavby. Lubor Smejtek zaměřil zaslouženou pozornost na pravěké apsidální stavby a učinil tak s velkorysým přehledem evropského rámce a náležitou kritičností; v obou těchto polohách lze tušit pozitivní vliv jeho školitele profesora Jana Bouzka, pro nějž je takový postup charakteristický. Pro přímé datování apsidálního domu z Kněževsi není podkladů; shledáním mladobronzových analogií zvláště ze severní Evropy, ale i z Egejské oblasti, ba i méně známých náznaků z Čech (Velké Přílepy) však autor věrohodně naznačuje i možnou příslušnost objektu z Kněževsi do doby popelnicových polí.

Další obšírnou pozornost věnuje disertant pravoúhlým nadzemním kůlovým stavbám doby popelnicových polí obecně. Přináší k tomu opět množství analogií, nejen z Čech (Liptice, Nové Sedlo, Praha-Čakovice, Březno, Turnov-„Maškovy zahrady“) a Moravy (Lovčičky, Přešlavice), ale opět především z Německa, přičemž prokazuje výborný celoevropský přehled o této problematice. Mnohé analogie z Německa jej posléze opět vracejí zpět ke Kněževsi, kde se pokouší rekonstruovat další knovízské či štítarské domy různých stavebních technik, dokonce i domy srubové (str. 107), a také hypotetické lineární útvary kůlových jam, vytvářející struktury zatím neznámého tvaru.

Následná část Smejtkovy disertace je věnována analýze pramenů hmotné kultury. Již její úvod, v němž v souvislosti se vznikem kremačního pohřebního ritu zmiňuje sluneční kult a náboženskou reformu egyptského faraona Amenhotepa IV.–Achnatona, naznačuje, že nepůjde o běžný výčet jednotlivých památek (ten je v hojné míře podán také) a jejich jednoduchou interpretaci, nýbrž o skutečnou „mluvu“ pramenů. K typologii a periodizaci keramiky a dalších předmětů knovízské a štítarské kultury v autorově podání nemám připomínek; v této oblasti se pohybuje obratně, se znalostí materiálu i literatury.

Zajímavější jsou další dílčí kapitoly týkající se kultu a deponování obětí. Dva zahloubené objekty (2620/98 a 2623/98) s obsahem třístě plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem, zvláště jeden z nich s nálezem minimálně 11 exemplářů jakýchsi vidlicovitě se větvících podstavců tvaru široce rozevřeného „Y“, ukazují podle autora na pravděpodobnou existenci svatyně „rozvětvených podstavců“ či „stromů života“, což mohou podporovat i další nekonvenční nálezy. Považuji tento nález za další pozoruhodný přínos k poznání bohatého duchovního života lidu knovízsko-štíarské kultury.

O souvislosti plochých keramických misek s tordovaným okrajem se sluneční symbolikou není pochyb a Lubor Smejtek právem poukazuje na řadu ireversibilních depotů tohoto sortimentu, publikovaných již dříve zejména ze středních Čech. Že mělo jít o obětiny slunečnímu božstvu pak dokládá antickými analogiemi – masovými votivními sklady v chrámech 7.-6. století př.n.l. v Kalábrii, i analogií odložených olejových lamp u Budhova posvátného stromu v jednom jeho chrámu na Srí Lance.

„Pohřby“ v sídlištních jámách jsou dlouhodobým tématem bádání o společenském a duchovním životě lidu popelnicových polí a lidu knovízského zejména. Disertant historii výzkumu této problematiky dobře zná, což není třeba dále komentovat. Pozoruhodný však je jeho pokus určit pohlaví a možné příbuzenské vztahy vybraných 6 skeletů z Kněževsi pomocí primerů 80/83 bp na 15% polyakrylamidovém gelu (str. 273). Tento novátorský postup svědčí o autorově metodologickém hledačství a zaslouhuje ocenění.

V závěru 1. dílu disertace probírá Smejtek vývoj knovízsko-štíarské osady v Kněževsi v 7 sídleních horizontech:

1. mohylovo/knovízský (Mo/Kn 1)	- část R BC ₂ -počátek BD)
2. starší knovízský (Kn 2)	- R BD
3. střední knovízský (Kn 3)	- závěr R BD-část HA ₁
4. vrcholný knovízský (Kn 4a + 4b)	- část R HA ₁ -HA ₂ /HB ₁
5. knovízsko/štitarský (Kn/Št 1a)	- R HB ₁ /B ₂
6. starší štitarský (Št 1)	- R HB ₁ /B ₂
7. mladší štitarský (Št 2)	- R HB ₂₋₃

(Srov. obr. 243 na str. 295). Tyto horizonty z hlediska hmotné kultury také výstižně charakterizuje.

Na samém konci textového svazku lze nalézt stručné ale důležité informace o radiokarbonových datech z Kněževsi (J. Görzsdorf (DAI Berlin, ¹⁴C-Labor). Podle kalibrovaných dat spadá střední knovízský horizont (Kn 3 = závěr R BD-část HA₁) do intervalu 1130-1020 BC, a starší štitarský horizont (Št 1 = R HB₁/B₂) do 1050-930 BC. Z obecnějšího pohledu autor potvrzuje tendenci posunout začátek stupně R HB₁ již před rok 1000 př.n.l.

Celkově hodnotím předloženou disertaci jako dílo poučeného, pracovitého, přemýšlivého a věcí plně zaujatého badatele, schopného přistupovat k archeologickým pramenům kriticky a tvořivým způsobem je také interpretovat s důrazem na dříve opomíjený duchovní život jejich tvůrců.

Závěrem konstatuji, že předložená disertační práce Mgr. Lubora Smejtky „Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy 1-3“ je významným přínosem bádání o době bronzové nejméně ve střeoevropském měřítku. Má originální vědeckou hodnotu, přináší novátorskou metodiku analýzy archeologických pramenů a důmyslnou interpretaci jevů duchovní kultury pravěkých lidí. Její výsledky jsou plně využitelné v nejširší praxi oboru archeologie. Disertace plně odpovídá požadavkům kladeným na tento druh prací ve smyslu zákona 111/1998 Sb., o vysokých školách, par. 47, doktorský studijní program, a proto ji s plnou odpovědností doporučuji k obhajobě a Mgr. Luboru Smejtkovi udělení hodnosti Ph.D. v oboru Historické vědy – pravěká a středověká archeologie.

Brno 10. května 2011

Prof. PhDr. Vladimír Podborský, DrSc.
Ústav archeologie a muzeologie
Filozofické fakulty MU v Brně

